

PRVÁ KAPITOLA

VZNIK ŠTÁTU

Štát vznikol na určitom stupni vývoja ľudstva. Štát ako forma spolunažívania jednotlivcov sa vo vývoji ľudstva objavuje v čase, keď existujúce organizačné formy prestali vyhovovať potrebám rozširujúcich sa ľudských vzťahov. Vznik štátu je teda produktom nevyhnutnosti pevnejšie upraviť vzťahy medzi ľuďmi, ktorí sa trvalejšie združujú na určitom území, a to v rámci tohto územia, ako aj mimo neho.¹

Na vznik štátu sa dá pozerat' z viacerých uhlov pohľadu a teórie jednotlivých učencov potom možno zaradiť do viacerých skupín. Dôležité pritom je, akou optikou sociálneho učenia sa k tejto otázke pristúpi. V zásade môže ísť o prístup:

- teologický,
- materialistický,
- sociologický,
- psychologický,
- etický,
- právny² a
- kontraktualistický.

1. Teologický prístup k vzniku štátu

Historicky prioritným pohľadom na pôvod vzniku štátu bol pohľad metafyzický, ktorý bol založený na viere, že štát je výsledkom činnosti transcendentálneho subjektu, ktorý stojí za stvorením života na Zemi. Táto teória sa historicky vyvíjala a bola úzko spojená s ideou prirodzeného práva, ktoré existuje nad pozitívnym právom vytvoreným ľuďmi. Jej počiatky sú najčastejšie spájané s antickou filozofiou, čo je prirodzeným dôsledkom nevyhnutnosti hľadania optimálneho riadenia gréckej spoločnosti najmä v konfrontácii s inými rôznymi

¹ CIBULKA, L. a kol. *Štátoveda*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 18 - 19.

² OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B. *Základy teórie konštitucionalizmu*. Bratislava : Eurokódex, 2012, s. 156 - 157.

spoločnosťami pri fixovaní svojho životného teritória. Nadľudský pôvod spoločenského zriadenia brali starí Gréci spravidla ako samozrejmosť a viac sa potom zameriavali na hľadanie mechanizmov uplatňovania verejnej moci.

Vznik štátu je v rámci židovsko-kresťanskej tradície odvodzovaný od biblického Adama stvoreného Bohom a následného zakladania rodín. Tieto rodiny sa spájajú do väčších štruktúr a zavŕšením tohto procesu je vznik štátu.

Božský pôvod štátu bližšie opisuje dielo *De Civitate Dei* **Augustína Aurélia** (354 – 430), ktorý ho odvodzoval priamo z Písma svätého a pozemský štát ako následok hriechu dával do protikladu s božím štátom, ktorý je spojený s vykúpením z tohto hriechu. Augustín toto dielo spísal v dobe vyplenenia Ríma gótskym kráľom Alarichom a podnetom bolo práve hľadanie odpovede na otázku, čo spôsobilo tento pád Ríma a či to nebolo práve prijatie kresťanstva a vzdanie sa starých rímskych bohov. Augustín s týmto názorom polemizuje a prvých päť kníh venuje práve téme pádu Ríma pre jeho sebeckosť a nemravnosť. Dvadsaťdva kníh predstavuje veľké zúčtovanie s rímskym štátom, jeho dejinami a náboženstvom a koriguje doterajšie kresťanské myslenie. Ťažiskom jeho učenia je teória dvoch štátov, ako aj učenie o prirodzenom práve.

Teória dvoch štátov – Augustínovo chápanie človeka a spoločnosti vychádza z jeho teológie. Svet je stvorený a usporiadaný Bohom. Do obrazu sveta je zakomponované aj zlo. Zlo nenarúša harmóniu sveta, práve naopak, je pre ňu potrebné. Augustín ho nechápe ako protiklad dobra, ale ako jeho nedostatok, ako jeho relatívny stupeň. Zlo je odvrátenie sa od vyšších cieľov. Je to buď pýcha, alebo žiadostivosť.

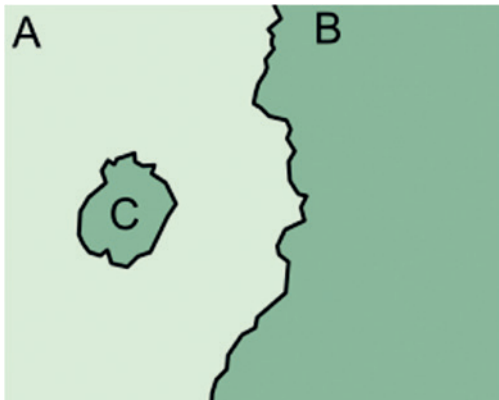
Obsahom dejín je boj dvoch štátov. Vyvolení, ktorí žijú podľa ducha a podľa božích príkazov, patria k Božiemu štátu. Tí, ktorí žijú podľa tela, sú opantani sebaláskou, sú nespravodliví a začleňujú sa do pozemského – diabolského – štátu. Proti pozemskému, svetskému, hriješnému štátu stavia štát boží vládu cirkvi.

Celé dejiny ľudstva od stvorenia až po súčasnosť a ďalej až do konca všetkých vekov predstavuje Augustinus Aurelius ako jeden dejinný proces, ktorý prebieha podľa božej vôle a podľa plánu spásy. Rozhodujúcou udalosťou dejín je to, že sa Boh stal v osobe Syna človekom, čím začal proces oddeľovania vyvolených od zatratených a Posledný súd, ktorým bude tento proces uzavretý. Všetci omilostení vytvoria Boží štát, proti ktorému je postavený pozemský štát ako usporiadanie nutné iba pre padlých, ktoré je určené na zánik. Ani cirkev nie je ešte Boží štát. Aj v nej sú spravodliví a nespravodliví ľudia. Je však pôdou, na ktorej Boží

2. **priestor pod suchozemským povrchom** je druhým priestorovým rozmerom, ktorého vymedzenie je dôležité najmä z hľadiska čerpania podzemného bohatstva štátu;
3. **priestor nad suchozemským povrchom** (v rámci Medzinárodnej leteckej federácie je prijímaným ohraničením tzv. Kármánova línia vo výške 100 km nad zemským povrchom) je tretí rozmer dotvárajúci výsoštné územie štátu.

K výsoštnému územiu štátu patria aj ďalšie územia či predmety, na ktorých štát vykonáva na základe medzinárodného práva štátnu moc (napr. územia a budovy diplomatických zastupiteľstiev, paluby lodí, lietadiel a pod.). Územie štátu pritom nemusí predstavovať súvislý geografický celok. Okrem tzv. materského územia k nemu môžu patriť aj územne oddelené časti teritória (tzv. enklávy, exklávy).

Obrázok³³: Územie „C“ je enklávou štátu „A“ a zároveň exklávou štátu „B“.

1.1 Hranice štátu

V súčasnosti sú územia štátov a ich hranice vymedzené predovšetkým **medzinárodným právom**, a to buď na základe medzinárodných mierových zmlúv, alebo prostredníctvom medzištátnych dohôd o hraniciach.³⁴

³³ Zdroj: <[https://sk.wikipedia.org/wiki/Enkl%C3%A1va_\(politick%C3%A1_geografia\)#/media/S%C3%BAbor:Enclave.svg](https://sk.wikipedia.org/wiki/Enkl%C3%A1va_(politick%C3%A1_geografia)#/media/S%C3%BAbor:Enclave.svg)>.

³⁴ Širšie k téme pozri napríklad ANDERSON, M. *Frontiers. Territory and State Formation in the Modern World*. Cambridge : Polity Press, 1996.

Štátna hranica je čiara, ktorá oddeľuje územie jedného štátu od územia iného štátu alebo od medzinárodnej oblasti, ktorá nepodlieha suverénnej moci žiadneho štátu (napr. šíre more, Antarktída alebo kozmický priestor).³⁵ Hranice štátov sa vytyčujú na základe ich delimitácie a demarkácie.

Delimitácia je zmluvné určenie smeru a charakteru hranice, ktorého výsledkom je hraničná čiara. Hraničná čiara sa určuje buď **orograficky** (prirodzene zohľadňuje reliéf lokality; napr. prechádza stredom rieky či hrebeňom hôr), alebo **geometricky** (v zásade nezohľadňuje prirodzené danosti miesta; určujúce môžu byť napr. politické dôvody). Okrem toho poznáme vymedzenie hraničnej čiary na základe rovnobežiek alebo poludníkov (tzv. **astronomická hranica**).

Na základe delimitácie sa následne vykonáva **demarkácia** – konkrétne určenie (vymeranie) štátnej hranice priamo v teréne. Po jej ukončení sa hranica prakticky vytyčí **položením pevných hraničných znakov** (napr. hraničných kameňov, tabúl).

1.2 Spôsoby nadobudnutia územia

1.2.1 Prvotná okupácia (objav územia)

Prvotná okupácia je spôsob získania územia, ktoré nikomu **nepatrí** (*terra nullius*) alebo je **opustené** (*terra derelicta*). Zároveň musí ísť o územie, ktoré štát v určitých situáciách získať môže (nesmie ísť napr. o šíre more, ktoré je na základe platného medzinárodného práva z takýchto situácií vylúčené).³⁶ Prvotná okupácia bola najdôležitejším spôsobom nadobudnutia územia do 19. storočia (v kontexte vtedy platného medzinárodného práva). Dnes prvotná okupácia stratila svoj význam, keďže celý suchozemský povrch je spolu s vnútornými a pobrežnými teritoriálnymi vodami už prakticky rozdelený medzi existujúce suverénne štáty.³⁷

³⁵ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 137.

³⁶ Bližšie porovnaj napríklad SHAW, M. *International Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008, s. 502 - 504.

³⁷ Na druhej strane možno poznamenať, že zabezpečenie rešpektovania princípu teritoriálnej suverenity štátov nie je zo strany medzinárodného spoločenstva veľmi účinné, keďže sa pomerne často stretávame s narušovaním existujúcich politických máp v dôsledku uplatňovania

1.2.2 Akcesia, akrescencia (prírastok územia)

Akcesia je spôsob nadobudnutia územného prírastku štátu buď **pôsobením prírodných síl** mimo vôle človeka (napr. naplaveniny na morskom alebo riečnom brehu, objavenie nového ostrova v pobrežných vodách či zmena toku hraničnej rieky), alebo **umelým územným prírastkom** v dôsledku cieľavedomej činnosti ľudí (napr. rozširovanie pevniny vysušovaním plytkých morských zálivov v Holandsku a pod.).

1.2.3 Cesia (postúpenie územia)

Územná cesia predstavuje spôsob nadobudnutia štátneho územia, ak **na základe zmluvy** jeden štát **postúpi** svoje územie druhému štátu napríklad v rámci mierových zmlúv uzatvorených medzi štátmi po ukončení vojnových konfliktov. Osobitným prípadom cesie bolo tiež zmluvné postúpenie územnej suverenity z koloniálnej mocnosti na pôvodné obyvateľstvo kolonizovaného územia v rámci procesu dekolonizácie.³⁸ Ako príklady cesie možno uviesť kúpu Louisiany Spojenými štátmi americkými od Francúzska v roku 1803 alebo kúpu Aljašky Spojenými štátmi americkými od Ruska v roku 1867. Rovnako sem patrí aj zjednotenie územia Nemecka (začlenenie Nemeckej demokratickej republiky do Spolkovej republiky Nemecko) na základe Zmluvy o konečnom usporiadaní vo vzťahu k Nemecku z roku 1990.

1.2.4 Anexia (dobytie územia)

Anexia je **násilné a jednostranné pripojenie** cudzieho územia k vlastnému štátu. V minulosti bol takýto spôsob nadobudnutia územia chápaný ako legítimný (dobyvačné vojny), v súčasnosti ho medzinárodné právo zakazuje (pozri čl. 2 ods. 4 Charty OSN, príp. Briand-Kelloggov pakt z roku 1928).

1.2.5 Vydržanie územia

Vydržanie je nadobudnutie územia na základe **dlhodobej, neprerušenej a pokojnej držby** vykonávanej ako prejav štátnej moci. Od prvotnej okupácie sa vydržanie odlišuje tým, že sa týmto spôsobom nadobúdalo územie, ktoré

geopolitických záujmov jednotlivých štátov (najmä tzv. veľmocí). Bližšie k tomu pozri napríklad RIEGL, M. *Proměny politické mapy po roce 1945*. Praha : Grada, 2013.

³⁸ SHAW, M. *International Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008, s. 499.

nemalo povahu *terra nullius* a bolo nadobudnuté buď protiprávne, alebo nebolo možné právoplatnosť titulu jeho nadobudnutia verifikovať.³⁹

1.2.6 Územná adjudikácia

Územná adjudikácia je **rozhodnutie** príslušného dočasného alebo stáleho medzinárodného súdneho alebo arbitrážneho orgánu o otázke nadobudnutia územia a o jeho statuse. Takéto rozhodnutie možno považovať za titul nadobudnutia územia iba vtedy, ak má konštitutívny charakter (t. j. vytvára medzi stranami nový právny vzťah). Ak má rozhodnutie deklaratórnu povahu, tak iba potvrdzuje právoplatnosť existujúceho právneho titulu k spornému územiu (napr. platnosť skoršej prvotnej okupácie alebo cesie).⁴⁰

2. Obyvateľstvo

Obyvateľstvo (*Staatsvolk, people*) tvoria osoby, ktoré sa trvalo nachádzajú na území štátu. Z hľadiska ich vzťahu k danému štátu sú to jeho **štátni občania** a potom **cudzinci**, ktorým bolo v konkrétnej forme vydané povolenie na pobyt na štátnom území.

2.1 Štátne občianstvo

Štátne občianstvo sa ako politická, kultúrna a sociálna inštitúcia vyvinulo už v antickom Grécku. Napríklad v starovekých Aténach sa získavalo na základe rodu, pôvodu a postavenia. Mali ho len muži, ktorí boli potomkami občanov Atén s postavením patriarchu domácnosti, vojaka a pána otrokov.⁴¹

Dnes má štátne občianstvo univerzálnejší charakter a občanmi nie sú už len tie privilegované vrstvy, ktoré spĺňali požiadavky pôvodu, osobného statusu, pohlavia a pod. K tejto zmene došlo postupne od Francúzskej revolúcie

³⁹ Tamže, s. 504. Bližšie pozri napríklad aj BROWNLIE, I. *Princípy medzinárodného verejného práva*. Bratislava : Eurokódex, 2013, s. 159 a nasl.

⁴⁰ POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 137.

⁴¹ KROŠLÁK, D. a kol. *Ústavné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 241 - 242.

2. Druhy právnej zodpovednosti

Druhy právnej zodpovednosti možno členiť podľa týchto kritérií:

- a) právne odvetvie,
- b) právny titul,
- c) vzťah zodpovednosti a zavinenia.

Podľa **právneho odvetvia** rozlišujeme tieto druhy zodpovednosti:

- **ústavnoprávna a ústavnopolitická,**
- **trestnoprávna,**
- **občianskoprávna,**
- **administratívnoprávna,**
- **disciplinárna.**

V ústavnom práve sa uplatňujú dva druhy zodpovednosti: **ústavnoprávna a ústavnopolitická**. **Ústavnoprávna zodpovednosť** je spojená s porušením povinností, ktoré pre jednotlivé subjekty vyplývajú z ústavného práva (napr. prezidenta možno sťahovať iba za porušenie ústavy alebo za vlastizradu, alebo odmietnutie sľubu kandidáta na funkciu prezidenta, alebo sľub s výhradou má za následok neplatnosť voľby prezidenta).

Článok 107 Ústavy SR

Prezidenta možno sťahovať iba za úmyselné porušenie ústavy alebo za vlastizradu. O podaní obžaloby na prezidenta rozhoduje Národná rada Slovenskej republiky trojpäťtinovou väčšinou hlasov všetkých poslancov. Obžalobu podáva Národná rada Slovenskej republiky na Ústavný súd Slovenskej republiky, ktorý o nej rozhodne v pléne. Odsudzujúce rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky znamená stratu funkcie prezidenta a spôsobilosti túto funkciu opätovne získať.

Článok 104 ods. 2 Ústavy SR

Odmietnutie sľubu alebo sľub s výhradou má za následok neplatnosť voľby prezidenta.

Ústavnopolitická zodpovednosť znamená, že jej adresát zodpovedá za správanie, ktoré nespočíva v porušení právnych povinností, ale je výsledkom porušenia mimoprávných noriem. Príkladom ústavnopolitickej zodpovednosti je to, že člen vlády je ústavnopolitický zodpovedný Národnej rade SR, pričom

Národná rada SR môže jednotlivému členovi vlády vysloviť nedôveru. V prípade ústavnopolitickej zodpovednosti teda ten, kto vykonáva verejnú funkciu, môže byť z nej odvolaný v dôsledku nespokojnosti s výkonom tejto funkcie, a to aj keď takáto osoba neporušila právnu povinnosť.

Článok 114 ods. 1 Ústavy SR

Vláda je za výkon svojej funkcie zodpovedná Národnej rade Slovenskej republiky. Národná rada Slovenskej republiky jej môže kedykoľvek vysloviť nedôveru.

Občianskoprávna zodpovednosť sa označuje tiež pojmom „súkromnoprávna zodpovednosť“. Pri občianskoprávnej zodpovednosti vzniká zodpovednostný vzťah medzi zodpovedným subjektom a fyzickou osobou alebo právnickou osobou, ktorej vznikla protiprávnym konaním ujma na jej právom chránenom záujme. Na vznik občianskoprávnej zodpovednosti je nevyhnutnou podmienkou existencia určitého právneho vzťahu, napríklad kúpna zmluva, nájomná zmluva, zmluva o dielo, pracovná zmluva a pod. Z konkrétneho právneho vzťahu vyplývajú stranám vzájomné práva a povinnosti. Ak strana svoj záväzok z právneho vzťahu splní riadne a včas, zbaví sa právnej zodpovednosti, ktorá jej vyplynula zo záväzku. Ak však subjekt svoje záväzky z právneho vzťahu neplní, nastupujú zákonné prostriedky na donútenie splnenia povinnosti. Súkromnoprávne delikty sú obsiahnuté najmä v Občianskom zákonníku, Obchodnom zákonníku, Zákonníku práce a pod.

Ustanovenie § 420 ods. 1 OZ

Každý zodpovedá za škodu, ktorú spôsobil porušením právnej povinnosti.

Ustanovenie § 622 ods. 1 OBZ

Dopravca zodpovedá za škodu na zásielke, ktorá vznikla po jej prevzatí dopravcom až do jej vydania príjemcovi, ibaže ju dopravca nemohol odvrátiť pri vynaložení odbornej starostlivosti.

Ustanovenie § 179 ZP

(1) Zamestnanec zodpovedá zamestnávateľovi za škodu, ktorú mu spôsobil zavineným porušením povinností pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním. Zamestnávateľ je povinný preukázať zamestnancovo zavinenie okrem prípadov uvedených v § 182 a 185.

(2) Zamestnanec zodpovedá aj za škodu, ktorú spôsobil úmyselným konaním proti dobrým mravom.